

Boekbespreking: The bees of the British isles

Hans Nieuwenhuijsen

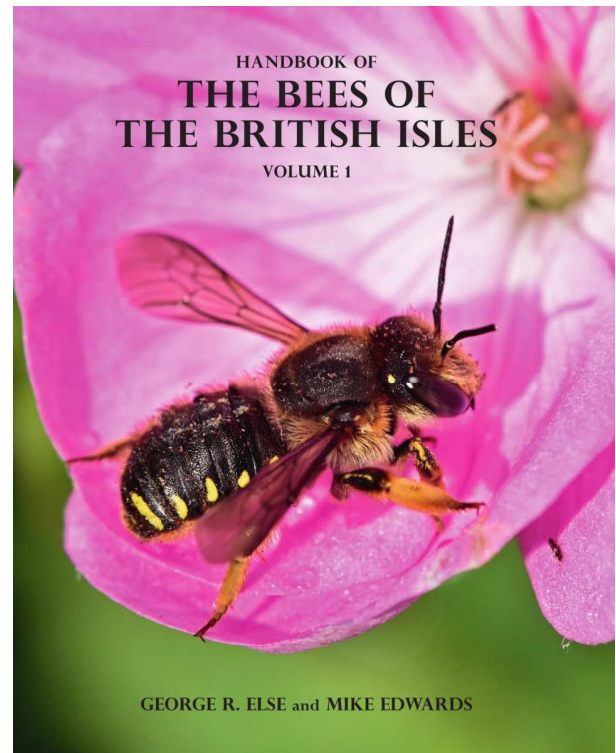
Else, George R. & Mike Edwards. 2018. Handbook of the bees of the British Isles. Vol.1 (+ CD) & Vol.2. The Ray Society. London. 775 pp. Prijs € 164,- exclusief verzendkosten (te bestellen bij Vermandel).

Jaren geleden ving ik in Londen het gerucht op dat George Else, toen nog curator bijen van het Natural History Museum, bezig was aan een boek over de Britse bijen. Ik heb er lang op moeten wachten maar nu, in 2018, liggen voor mij de twee kloeke delen (23 x 30 cm) waaruit dit Handbook bestaat en dat hij samen met Mike Edwards schreef. Dat "Handbook" in de titel intrigeert mij, het klinkt nogal gezaghebbend, heel anders dan "veldgids". Het suggereert een deel te zijn van de Handbooks for the identification of the British Insects, de serie die de Royal Entomological Society (RES) of London uitgeeft. Deze handboeken dienen een geïllustreerde determinatiesleutel te bevatten voor een bepaalde insectengroep, aangevuld met gegevens over de morfologie, de biologie en de verspreiding. Gezien de inhoud stelt dit handboek zich dezelfde doelen maar het blijkt geen deel te zijn van deze RES reeks. De uitgever is de Ray Society, een instituut verbonden aan het Natural History Museum, dat vanaf 1844 boeken uitgeeft op het gebied van flora en fauna in en buiten het Verenigd Koninkrijk (V.K.). Eén van die uitgaven is Charles Darwins boek over zijn onderzoek naar de zeepokken! Ik zal dan ook dit boek met enig ontzag moeten benaderen.

Volume 1 (332 pp) bestaat uit twee delen. Het eerste deel bestaat uit slechts 47 pagina's en behandelt achtereenvolgens de morfologie, de taxonomie, het vastleggen van een waarneming (fotografie, vangen en prepareren, stuifmeelonderzoek), bijen en hun omgeving (bijen en bloemen, vijanden, bijen bescherming). Het sluit af met de naamlijst van de 270 Britse bijensoorten.

Ik vind dat in dit eerste deel wel heel erg weinig ruimte wordt geboden aan zulke belangrijke onderwerpen als bloembezoek, levenscyclus en de

broedzorg van het vrouwtje. Onder het kopje 'bijenbescherming' komt heel summier de levenscyclus, de nestbouw en het voedsel van bijen ter sprake. Wat de taxonomie betreft kiezen de auteurs voor één bijenfamilie Apidae, die uit zeven subfamilies bestaat. Daarmee gaan ze, volgens mij, tegen de opvatting van de meeste mellitologen in, die Michener (2007) volgen en de bijen indelen in meer families. De morfologie wordt behandeld aan de hand van grote foto's van *Andrena ovatula*. Een nadeel van deze aanpak is dat door de beharing sommige delen moeilijk te zien zijn. Over de naamgeving van de voorvleugelcellen nog dit: in navolging van Michener (2007) spreken zij van de eerste en tweede cubitale cel. Ik spreek liever van de subdiscale cellen om verwarring te voorkomen met de cubitale cellen, die steeds vaker submarginale cellen worden genoemd. Wat de naamlijst betreft nog het volgende: *Andrena carantonica* misdet. moet *A. scotica* heten en ik denk dat we daarin Else & Edwards moeten volgen.

Het tweede deel van Volume 1. omvat bijna 300 pagina's. Het bestaat voornamelijk uit determinatiesleutels. Een volledige pagina met de tekst "Keys to genera and species" kondigt dit tweede deel aan, gevolgd door de generatabel. Dan weer een volledige pagina met de tekst "Introduction to genera and species keys". De titel suggereert een introductie die er niet is en vermeldt niet de subfamilies, die wel besproken worden. De subfamilietekst bestaat uit een introductie, waarin de fylogenie, de verspreiding en aantallen genera en soorten wereldwijd en in het Verenigd Koninkrijk genoemd worden, gevolgd

door een morfologische karakterisering. Een genustekst bestaat uit een introductie (morfologie, bloembezoek, nest en verspreiding), een beschrijving van de morfologische kenmerken en een soortensleutel. Heeft het genus één soort in het V.K., dan wordt hier verwezen naar de generasleutel. Het zou handig geweest zijn om in die sleutel, als het genus één soort omvat, die soort daar te vermelden. Een genussleutel begint met het couplet vrouw of man, zonder hier de kenmerken van vrouw of man te vermelden. Blijkbaar gaan de auteurs ervan uit dat de gebruiker dat wel weet. Zowel de generasleutel als de soortensleutels werken met foto's en hier en daar een tekening. Van elk genus is een habitusfoto opgenomen en soms een schitterende tekening van Steven Falk. De sleutels bestaan uit drie kolommen, de eerste met tekst de volgende twee met foto's en hier en daar een tekening. Het voordeel is dat de foto's vrij groot kunnen worden afgedrukt. Soms zijn van het kenmerk twee dezelfde foto's afgedrukt: één zonder en één met pijlen, die het kenmerk aanwijzen. De bedoeling van deze doublures ontgaat me. Waar ik wat kriegel van word, is dat de subfamilies en de genera fylogenetisch zijn gerangschikt in plaats van alfabetisch: blijkbaar prevaleert de taxonomie boven de toegankelijkheid. Het zoekwerk naar een genus of soort in deel 1 wordt nog extra bemoeilijkt doordat een index ontbreekt.

Ik heb telkens met één soort, zowel een mannetje als een vrouwtje, de *Andrena*-, *Bombus*-, *Lasioglossum*- en *Nomadas*leutel uitgeprobeerd. Mijn eerste indruk is dat de sleutels goed werken. Wel moest ik soms wennen aan een gekozen kenmerk, bijvoorbeeld bij *Andrena* de voorzijde van het pronotum. Als je je exemplaren niet met de kop opzij en de voorpoot naar beneden hebt geprepareerd wordt het sloopwerk om dit kenmerk zichtbaar te maken!

Over Volume 2 kan ik kort zijn. In meer dan 400 bladzijden passeren de profielen van de 270 Britse bijen de revue. Gelukkig staan alle soorten in de inhoudsopgaven vermeld zodat je een soort snel kunt vinden. De opbouw per soort is als volgt: verspreiding in V.K. (met kaart) en in de wereld; habitat, nestbiologie en gewoonten, pollenvoorkeur, bloemenvoorkeur, vliegtijd, parasieten en predatoren en opmerkingen. Van elke soort is een kleurenfoto van het vrouwtje en het mannetje opgenomen. Dit deel 2 wordt afgesloten door een uitgebreide literatuurlijst. Een index ontbreekt.

Laat ik in mijn eendoordeel beginnen met deel 2, het profielendeel. Goed van opmaak, foto's van goede kwaliteit, veel informatie per soort. Prima bijenboek. Ik ben heel wat minder te spreken over deel 1, het determinatiedeel. De lay-out, verzorgd door de

auteurs zelf, vind ik onaantrekkelijk, vooral door het vele wit op de pagina's. Deze onverzorgde indruk wordt nog benadrukt door de slechte kwaliteit van de, meestal gestackte, foto's: vaak onscherp met soms een vreemde blauwe zweem. Waren de storende spelden niet weg te fotoshoppen? Als je denkt dat de foto's op de bijgeleverde CD beter zijn kom je bedrogen uit. De tabellen, en daar gaat het toch om, zijn, voor zover ik kan beoordelen, goed.

Zoek je een bijenboek dat zowel determinatiesleutels tot op soort als profielen van al die soorten bevat dan kun je de aanschaf van dit handboek overwegen. Bedenk dan wel dat een flink aantal Nederlandse soorten, meer dan 100, ontbreekt en dat het een prijzige uitgave is. Je bent beter af met een aparte veldgids voor de determinaties en *De Nederlandse bijen* (Peeters et al. 2012) of *Die Wildbienen Deutschlands* (Westrich 2018) voor aanvullende gegevens over de biologie van de bijen.

Literatuur

- Peeters, T.M.J., H. Nieuwenhuijsen, J. Smit, F. van der Meer, I.P. Raemakers, W.R.B. Heitmans, C. van Achterberg, M. Kwak, A.J. Loonstra, J. de Rond, M. Roos & M. Reemer, 2012. *De Nederlandse bijen* (Hymenoptera: Apidae s.l.). *Natuur van Nederland* 11. - Naturalis Biodiversity Center & European Invertebrate Survey Nederland, Leiden, 544 p.
- Westrich, P., 2018. *Die Wildbienen Deutschlands*. - Eugen Ulmer Verlag, Stuttgart, 821 p.